

Sygn. akt II CSK 72/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Antoni Górski

w sprawie z powództwa R.P.
przeciwko Agencji Nieruchomości Rolnych w Warszawie
o ochronę dóbr osobistych,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 20 października 2016 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 7 maja 2015 r., sygn. akt I ACa .../14,

uchyla zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego w [...] z dnia 28 listopada 2013r., sygn. akt XII C ../09, znosi postępowanie w zakresie objętym rozprawą z dnia 28 listopada 2013r. i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w [...] do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 28 listopada 2013 r. oddalił powództwo R.P. przeciwko Agencji Nieruchomości Rolnych w Warszawie o ochronę dóbr osobistych i orzekł o kosztach procesu. Sąd ten ustalił, że – wbrew twierdzeniom powoda – przetargi dotyczące sprzedaży nieruchomości położonych w S. oraz w K. zostały przeprowadzone przez Agencję w sposób prawidłowy i nienaruszający dóbr osobistych powoda; powód wygrał oba przetargi, lecz nie przystąpił do zawarcia umów notarialnych.

Sąd Okręgowy oddalił wniosek powoda o odroczenie rozprawy w dniu 28 listopada 2013 r., uznając jego nieobecność za nieusprawiedliwioną. Wskazał przy tym, że o rozprawie wyznaczonej na ten sam dzień przed innym sądem powód został zawiadomiony później niż o terminie rozprawy poprzedzającej wydanie wyroku w sprawie niniejszej; powinien zatem złożyć wniosek o odroczenie rozprawy, o której dowiedział się później.

Sąd Apelacyjny w [...] oddalił apelację powoda od wyroku Sądu Okręgowego wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną. Podzielił przyjęte za podstawę zaskarżonego orzeczenia ustalenia faktyczne i ich ocenę prawną. Za bezzasadne uznał zarzuty wskazujące na nieważność postępowania, mającą wynikać – w ocenie skarżącego – z nieodroczenia rozprawy poprzedzającej wydanie zaskarżonego wyroku oraz odmowy ustanowienia profesjonalnego pełnomocnika.

W skardze kasacyjnej, opartej na podstawie określonej w art. 398³ § 2 k.p.c., powód wniósł o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, podnosząc zarzuty naruszenia:

- art. 386 § 2 w związku z art. 378 § 1, art. 379 pkt 2, art. 70 oraz art. 202 zdanie trzecie k.p.c. w związku z art. 392 § 1 k.p.c. przez zaniechanie zbadania z urzędu zdolności do czynności procesowych powoda mimo istnienia ku temu podstaw;

- art. 378 § 1 k.p.c. przez zaniechanie kontroli podnoszonej w apelacji okoliczności niedopuszczenia do udziału w sprawie i reprezentowania powoda przez pełnomocnika z urzędu oraz art. 378 § 1 w związku z art. 379 pkt 5, art. 5 i art. 93 k.p.c. przez uznanie za zasadne oddalenie wniosków powoda ustanowienie pełnomocnika z urzędu;

- art. 53¹ k.p.c. przez wydanie zarządzenia o zwrocie wniosku o wyłączenie wszystkich sędziów Sądu Apelacyjnego przez sędziego, którego wniosek ten dotyczył, co wskazuje – w świetle art. 379 pkt 4 w związku z art. 51 i art. 50 § 3 k.p.c. - na nieważność postępowania;

- art. 378 § 1 w związku z art. 379 pkt 5, art. 150 pkt 4 i art. 214 k.p.c. przez nieuzasadnione przyjęcie, że Sąd Okręgowy prawidłowo uznał nieobecność powoda na rozprawie w dniu 28 listopada 2013 r. za nieusprawiedliwioną.

Pozwana w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty podniesione w skardze kasacyjnej zmierzały do wykazania, że postępowanie przed Sądami obu instancji było dotknięte nieważnością. W związku z takim zakresem tych zarzutów wypada przypomnieć, że w ramach bezpośredniej kontroli kasacyjnej Sąd Najwyższy - w granicach zaskarżenia - bierze pod uwagę z urzędu nieważność postępowania przed sądem drugiej instancji (art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Kontroli nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji może natomiast dokonać jedynie w przypadku podniesienia przez skarżącego - w ramach drugiej podstawy kasacyjnej - zarzutu naruszenia art. 386 § 2 k.p.c. przez nieuwzględnienie przez sąd drugiej instancji nieważności postępowania przed sądem pierwszej instancji. Zarzut naruszenia wymienionego przepisu został podniesiony przez skarżącego.

Sąd Apelacyjny, dokonując oceny postępowania przed Sądem Okręgowym pod kątem jego ewentualnej nieważności, wskazał, że powód sam zrezygnował z profesjonalnej pomocy prawnej przed Sądem pierwszej instancji, a wcześniej z pomocy tej w sposób należyty nie korzystał, gdyż nie współpracował z ustanowionymi pełnomocnikami. Zwrócił przy tym uwagę, że czynności procesowe podjęte przez powoda świadczą o znajomości reguł postępowania procesowego oraz dbałości o własne interesy. Odmowa ustanowienia kolejnego

pełnomocnika była zatem usprawiedliwiona a kwestionowanie tej decyzji stanowi przejaw nadużycia praw procesowych.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntował się pogląd, zgodnie z którym odmowa ustanowienia dla strony pełnomocnika z urzędu – w zasadzie - nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia możliwości obrony swych praw (zob. min. wyroki: z dnia 12 września 2007 r., I CSK 199/07; z dnia 16 kwietnia 2008 r., V CSK 564/07; z dnia 19 czerwca 2008 r., V CSK 50/08 - nie publ.). Wyjątkowo jednak oddalenie wniosku o ustanowienia pełnomocnika z urzędu może spowodować nieważność postępowania ze wskazanej przyczyny, m.in. w przypadku, gdy strona ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest w stanie podjąć racjonalnej obrony swych praw w postępowaniu sądowym (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1999 r. II CKN 41/99, nie publ. oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 25 maja 2005 r., I CK 773/04; z dnia 19 lutego 2010 r., IV CSK 318/09 i z dnia 14 kwietnia 2016 r. - nie publ.).

W apelacji powód powołał się na opinię biegłych lekarzy psychiatrów oraz psychologa ze Szpitala Psychiatrycznego w G., wskazującą na to, że jest on dotknięty chorobą psychiczną wykluczającą zdolność samodzielnego udziału w sprawach sądowych oraz dbałość o swoje interesy. Sąd Apelacyjny do twierdzeń tych – istotnych dla oceny możliwości występowania powoda w niniejszym procesie samodzielnie, a w konsekwencji ewentualnego nadużycia praw procesowych – nie odniósł się w żaden sposób, co nie pozwala skutecznie odeprzeć zarzutu naruszenia art. 386 § 2 w związku z art. 378 § 1 i art. 379 pkt 2 i 5 k.p.c.

Pozbawienie strony możliwości obrony swych praw może nastąpić w sytuacji, w której doszło do rozpoznania sprawy i wydania wyroku pod nieobecność strony, która ją wiarygodnie usprawiedliwiła (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 lipca 1974 r., II CR 331/74, OSNCP 1975, nr 5, poz. 84; z dnia 10 lipca 2002 r., II CKN 822/00 i z dnia 26 września 2012 r., II CSK 36/12 - nie publ. oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2009 r., I CSK 377/08, nie publ.). Przyczynę usprawiedliwiającą nieobecność strony może stanowić wyznaczenie rozpraw w tym samym terminie przez różne sądy, połączone – jak

miało to miejsce w konkretnym stanie faktycznym - z wezwaniem strony do osobistego stawiennictwa (zob. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 2015 r., II CSK 443/14, nie publ.).

Sąd Okręgowy, dostrzegając wskazaną wyżej formalną podstawę odroczenia rozprawy wyznaczonej na dzień 28 listopada 2013 r., oddalił zgłoszony przez powoda w tym przedmiocie wniosek, przyjmując, że otrzymał on wezwanie do osobistego stawiennictwa w charakterze pełnomocnika strony na rozprawę przed innym sądem po doręczeniu mu zawiadomienia o terminie rozprawy w sprawie niniejszej. Sąd Apelacyjny podzielił tę ocenę, podkreślając, że zawiadomienie o rozprawie poprzedzającej wydanie zaskarżonego wyroku doręczono powodowi w dniu 12 listopada 2013 r., zaś wezwanie do stawiennictwa w tym dniu na rozprawie w innym sądzie wysłano powodowi w dniu 4 listopada 2013 r.

Trafnie zarzucił skarżący, że przytoczone okoliczności nie stanowiły dostatecznej podstawy do uznania, iż w zaistniałej sytuacji powód powinien złożyć wniosek o odroczenie rozprawy przed innym sądem. Konkluzja taka byłaby uzasadniona w razie wskazania, na jakiej podstawie uznano, iż wezwanie na rozprawę wyznaczoną w innej sprawie zostało doręczone powodowi później niż zawiadomienie o rozprawie w sprawie niniejszej. Sąd Okręgowy nie dokonał w tym zakresie stosownych ustaleń. W tych okolicznościach bezkrytyczna aprobata przez Sąd Apelacyjny oddalenia wniosku powoda o odroczenie rozprawy poprzedzającej wydanie wyroku zaskarżonego apelacją usprawiedliwia zarzut naruszenia art. 378 § 1 w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c.

Sąd Apelacyjny zarządzeniem z dnia 18 grudnia 2014 r. zwrócił wniosek powoda o wyłączenie wszystkich sędziów tego Sądu, wskazując – w nawiązaniu do stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w zarządzeniu z dnia 26 czerwca 2012 r., II UO 2/12 (nie publ.) - że został on złożony osobiście przez stronę, która nie należy do kręgu osób wymienionych w art. 87¹ § 2 k.p.c. Należy zgodzić się ze stanowiskiem skarżącego kwestionującym prawidłowość tego rozstrzygnięcia, mimo oparcia go na błędnym założeniu, że nieważność postępowania powoduje udział w rozpoznaniu sprawy sędziego, wobec którego wniosek o wyłączenie nie

został rozpoznany (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2015 r., II CSK 752/14, nie publ.).

Złożenie wniosku o wyłączenie wszystkich sędziów sądu apelacyjnego nie jest – co trafnie wywiódł Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 25 listopada 2015 r., II CSK 752/14 (nie publ.) – wyłącznie czynnością procesową związaną z postępowaniem przed Sądem Najwyższym, gdyż w istocie wniosek taki uruchamia postępowanie o charakterze ustrojowym, a nie procesowym. Prawo żądania wyłączenia sędziego jest konstytucyjną gwarancją prawa do bezstronnego sądu; ograniczenia w zakresie realizacji tego prawa są niedopuszczalne. Należy więc uznać – odmiennie niż przyjął to Sąd Apelacyjny – iż powód mógł samodzielnie złożyć wniosek o wyłączenie sędziów tego Sądu i okoliczność ta nie może stanowić podstawy do jego zwrotu.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ oraz art. 386 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

kc

db